

קשיים ואתגרים בחינוך הגופני

אתמול בערב (31-10-2007) באופן אקראי צפיתי בראיון (מסיבת עיתונאים) שנערך עם מר רן ארז, יו"ר ארגון המורים, עם מאיר שביט, ראש עיריית דימונה ועם אייל שביט (לא בטוח בשמו), עיתונאי בהנחיית מנשה רז. הראיון דן בנושא הסיבות וההשלכות של שביתת המורים, תוך הערות על מעמדו של החינוך בכלל ומעמד המורים בפרט. במהלך השיחה הזדעזעתי למשמע סדרת השאלות והערות הציניות של מר שביט כלפי רן ארז: מורה לחינוך גופני עובד רק 24 שעות בבית הספר! האם הוא מכין מערכים? איך אפשר להשוות אותו ליתר המורים? מה הוא משקיע מעבר לשעות ההוראה הפרונטליות בבית הספר? מה הקושי בלהיות מורה לחינוך גופני? שאלות והערות ציניות אלו ואחרות, אשר נשמעו תוך הפגנת זלזול הדהימו אותי והיוו הוכחה עד כמה הציבור איננו מודע לייחודיות של מקצוע החינוך הגופני בבית הספר מחד, והפגנת בורות בעצם שאילת השאלות מאידך. חשוב לי לומר שאני מעריך כל מקצוע וכל מורה! יחד עם זאת, **מקצוע החינוך הגופני ייחודי הוא מאין כמותו!**

בכתבה שלהלן אנסה לסקור בקצרה את הקשיים, האתגרים והמורכבות של מקצוע החינוך הגופני בבית הספר.

סכנת פציעות בשיעורים – עקב אופי המקצוע והחשיבות של הפעילות הגופנית התלמיד/ה נחשפים לגורמי סיכון של פציעות העלולות להיגרם ממיגון של סיבות כמו למשל: מהיעדר הכנה מתאימה, מרמת כושר גופני לקויה, מצידוד לא בטיחותי, מסביבה לימודית שאינה מותאמת (זה מה יש), מהחלטות ושיקולי דעת מוטעים של התלמיד/ה במהלך הפעילות, מצפיפות תלמידים, מתנאי מזג אוויר (סכנת החלקה בחורף, התייבשות בקיץ), תגובות אלימות (מילוליות ופיזיות) של תלמידים כתוצאה מחוסר יכולת להתמודד עם כישלון במשחק או היעדר שביעות רצון של הפרט מהדינמיות של השיעור זאת ועוד. **על המורה להיות עירני למתרחש במהלך כל רגע בשיעור ולהגיב בהתאם לנסיבות המשתנות.**

אחריות לבטיחות – שיעורי החינוך הגופני מאופיינים באינטראקציות חברתיות ובמפגשים פיזיים בין התלמידים. הפגיעות הגופניות נגרמות משתי סיבות עיקריות: ראשית, כתוצאה ממשחק או סוגים שונים של פעילויות. שנית, כתוצאה ממריבות של תלמידים בינם לבין עצמם על רקע של מחלוקות, קללות מיותרות או "צחוקים" על בני כיתתם. האחריות לבטיחות ולשלומם הפיזי והרגשי של התלמידים בשיעורי החינוך הגופני רובצת על המורה והיא מהווה שיקול מכריע בבניית מערכי השיעור. למותר לציין, **שכל אם עבריה ונוכריה רוצה לדעת שילדיה מוגנים ובטוחים במהלך השיעור.**

פערים ביכולות ובמוטיבציה לעיסוק בפעילות גופנית – בקבוצת הלימוד יש פערים עצומים ביכולות ובמוטיבציה לעיסוק בפעילות גופנית. אין הקבוצות הומוגניות על פי יכולות אישיות או רמות לימוד. המורה צריך לעניין ולהניע את כולם בו זמנית. מספר רב של תלמידים בכיתה – בממוצע קבוצות לימוד של עד 40 תלמידים! המספר הרב מקשה לשתף את כולם בשיעור בו זמנית בעיקר במשחקי הכדור המסורתיים (כדורגל, כדורסל, כדורעף) וזמן הלמידה האקטיבי של כל תלמיד מתקצר.

למורה יש קושי רב לתת משוב אישי. ראוי לציין, שבמקצוע החינוך הגופני המורה נדרש לתת מגוון של משובים: משוב כמותי, משוב איכותי, משוב מעצב, משוב מסכם, משוב מילולי, ומשוב ויזואלי והאחריות על שלומם והתקדמותם של התלמידים רבה

מאד. המשמעות של מספר כה רב של תלמידים היא בקושי להקשיב מצד התלמיד, במשך זמן למידה אקטיבי קצר יחסית ובמיעוט משובים כלפי כל תלמיד.

מחסור בציד ובמתקנים ראויים – ראשית, לרשות המורה עומד ציוד ישן. קיים מחסור בציד ובאמצעי הוראה בבתי הספר בעקבות הקיצוצים בתקציבים. שנית, קיים מחסור במתקני ספורט (מגרשים, אולמות, מתקני כושר) ולעיתים קרובות נאלצים המורים לאלתר מתקן או מגרש ולהתאימו לתוכנית הלימודים. שלישית, קיימת חשיפה לגירויים חיצוניים. המורה לחינוך גופני מלמד בחוץ, מכאן שהוא ותלמידיו חשופים לאינספור של גירויים חיצוניים במהלך השיעור (תלמידים שמסתובבים, עבודות תחזוקה, חזרות והיערכות לטקסים, מעבר כיתות תלמידים ממקום למקום) הגורמים לפיזור קשב במהלך הלמידה וההוראה. **גורמים ואילוצים אלו מקשים עוד יותר את מלאכת הוראת החינוך הגופני!**

שיקול דעת מוטעה בשיבוץ שעות החינוך הגופני – בתי ספר רבים לא נותנים את הדעת או בוחרים להעדיף את מקצועות האנגלית, המתמטיקה והמדעים בבניית מערכת השעות. כתוצאה מכך מספר רב של מורים לחינוך גופני מלמדים בו זמנית (לפעמים גם שישה מורים במקביל!) בהיעדר מספיק מתקנים וציוד לכולם! חשוב להדגיש, שבניית מערכת שיבוץ שעות המורים בבית הספר צריכה להתחשב קודם כל מהאילוצים של היעדר מתקני ספורט לצורך הפעלה מיטבית ובטיחותית של התלמידים. נוסף לכך, **רצוי להימנע מלשבץ שיעורי חינוך גופני בשעות הצהריים המאוחרות בשל עומס חום.**

התמודדות עם איתני ונזקי הטבע – המורה חשוף בעבודתו היומיומית ובמהלך כל השנה לתחלואי מזג האוויר. אין הוא מלמד בסביבה מוגנת וממוזגת. בחורף יורד עליו גשם והוא נרטב, ובקיץ הלוהט הוא "מתאדה" מהחום והלחות. מקצוע ההוראה הזה הוא היחיד בבית הספר, המושפע באופן ישיר מתנאי מזג האוויר. מורים לחינוך גופני נפגעים מנזקי קרינת השמש בכתמים, בקמטי עור ובנזק מכל בסרטן העור על תסמיניו השונים למרות השימוש במגני קרינה במהלך השנים! המורה חשוף גם לנזקי קרני השמש בעיניים, לפיכך הוא נאלץ להרכיב משקפי שמש על מנת להפחית את הנזקים למערכת הראייה. נסה לדמיין, כיצד מרגיש מורה אחרי שש שעות הוראה **ויותר ביום בעמידה, כשהוא מתמודד עם עומס חום וצריך למשב קרוב ל- 220 תלמידים.**

שחיקה ועייפות פיזית – המורה לחינוך גופני מלמד בעמידה במשך כל שעות העבודה שלו בבית הספר. אחד המאפיינים של הוראת החינוך הגופני הוא בעמידתו האיתנה (תרתי משמע: פיזי ונפשי) של המורה לחינוך גופני במהלך כל חייו המקצועיים בבית הספר. המורה לחינוך גופני ימשיך לעמוד באופן פיזי אל מול תלמידיו, ללא קשר לרמת השכלתו והוותק שלו בהוראה. חרף המאמץ הפיזי המתמשך והשחיקה המצטברת נדרש הוא להפגין התלהבות ומוטיבציה גבוהה על מנת לעודד את התלמידים לפעילות גופנית. פגיעה מתמשכת במיתרי הקול- בעקבות התנאים הפיזיים הקשים שהמורה לחינוך גופני מתמודד עמם כגון: מגרש פתוח, קרוב ל-40 תלמידים וחשיפה לרעשים חיצוניים (רעש מכונות). המורה לחינוך גופני נאלץ, לאורך כל הקריירה, לדבר בקול רם ואף לצעוק בכדי שכל התלמידים יצליחו לשמוע אותו במרחב הפתוח. **מאמץ ווקלי חוזר ונשנה שכזה גורם לצרידות כרונית, יבלות במיתרי הקול ואף לפרישה בטרם עת כתוצאה מאיבוד קול.**

יצירתיות והתחדשות אינסופיים – המורה לחינוך גופני מחוייב ללמד על פי תוכנית לימודים הממליצה על מגוון נושאים ותכני לימוד וספרות כללית המומלצת לקריאה. אין

למורה לחינוך גופני ספרות של מערכי שיעור המחולקים לפי נושאים! עליו לחבר ולהתאים את מערכי השיעור בהתאם לתנאים בשטח, תוך התחשבות והתמודדות עם הגורמים המוזכרים לעיל. בכדי להפוך את המקצוע לאטרקטיבי נאלץ הוא לעיתים קרובות להמציא משחקים ולאתגר את תלמידיו במשימות, שלא התנסו בהם בעבר. המורה משתמש באביזרים רבים ומגוונים, מפיח בהם משמעויות ונותן להם פרשנויות, על מנת לעודד לפעילות גופנית. **המורים לחינוך גופני מרבים להשתתף בהשתלמויות ובכנסים על מנת להתעדכן ובעיקר לקבל רעיונות חדשים, שמהם יוכלו ליצור מערכי שיעור רלוונטיים ואטרקטיביים לתלמידים.**

תלבושת ספורט ומראה צעיר ספורטיבי לנצח – איך צריך להראות המורה להיסטוריה? איך צריך להיראות המורה למחשבים? ואיך צריך להראות המורה לספורט? מכל המורים מצפים לתת דוגמה אישית בהתנהגות ובשפת הדיבור. המורה לחינוך גופני מחויב בנוסף לכך, גם בתלבושת ספורט, הכוללת נעלי ספורט בכל עונות השנה (מה שגורם להתפתחות כרונית של פטריות ברגליים) ותנאי מזג האוויר ומצפים ממנו לשמור על מראה צעיר וספורטיבי לנצח! אבוי למורה אם הוא נצפה על ידי תלמידיו מעשן או טועם שוקולד או מעיז לנגוס בג'אנק פוד, שכן עד כמה יראה מגוחך בעיני תלמידיו. **עליו להיות נאמן למשנתו ולתת דוגמה אישית בקיום אורח חיים בריא במהלך פעילותו בבית הספר ובמהלך חייו האישיים.**

חינוך למגוון ערכים וקידום בריאות – המורה לחינוך גופני מחויב לפתח תהליכי חיברות (סוציאליזציה) בין התלמידים. תפקיד המורה לחינוך גופני אינו רק בשיפור הכושר הגופני ובהקניית מיומנויות ספורט בלבד כפי שהרבה חושבים, אלא בעיקר בחינוך לערכים ויישומם באמצעות מגוון משחקים ומטלות מוטוריות. השיעור לחינוך גופני הוא השיעור היחיד המאפשר אינטראקציות חברתיות בין התלמידים השונים! המורה מחנך לכיבוד הזולת, לשיווין הזדמנויות, למניעת אלימות וללקיחת אחריות תוך שהוא מציב גבולות וקובע חוקים ונהלים. כל זאת נעשה באמצעות מגוון של משחקים ומשימות. נוסף לכך, **המורה לחינוך גופני מחנך לאורך חיים בריא ולשינוי בהרגלי התזונה והפעילות הגופנית בשעות הפנאי.**

מערכי שיעור מגוונים ויצירתיים – לאור כל האמור לעיל, אפשר להבין עד כמה חשוב וחיוני להכין מערכי שיעור ויחידות הוראה. לא ניתן לענות על מטרות החינוך הגופני במישורים הרגשיים, החברתיים, השכליים והגופניים ללא הכנת מערך שיעור! המורה לחינוך גופני אינו מלמד מתוך ספר או מקריא מדף במהלך השיעור הפרונטלי. עובדה זו גורמת לרושם מוטעה בקרב הציבור, ונדמה כי הוא מגיע מבלי הכנה מוקדמת ("שולף מהמותן"). טעות גדולה לחשוב כך, משום שהמורה נדרש לזכור את מערכי השיעור בע"פ הכוללים עשרות רבות של מהלכי שיעור, זאת בצירוף גמישות מחשבתית, המאפשרת לו להתאים את עצמו לשינויים ולאימוץ בשטח. לסיכום, **ללא הכנת מערך שיעור ושליטה מרבית מיטבית בחומר ובנושאי ההוראה, מסכן המורה לחינוך גופני את עצמו ואת תלמידיו בתקלות רבות, שחלקן עלולות להסתיים בפציעות ותביעות!**

לקיחת אחריות ותרומת למערכת מעבר למצופה – מורים רבים מקרב מורי החינוך הגופני בארץ ממלאים תפקידים נוספים בבית הספר ולוקחים אחריות על פעילויות נוספות כגון: רכז טיולים, רכז ביטחון, מגיש עזרה ראשונה, אחראי על ימי ספורט וארגון אירועים בבית הספר (טקסים, מיזמים חינוכיים, הפסקות פעילות וכיו"ב). זאת בנוסף להשתתפות בישיבות, באסיפות הורים, במועצות הפדגוגיות, בדיווחי נוכחות ומתן ציונים במנבסון, שמירה בהפסקות ושאר מחויבויות בית ספריות. מורים לחינוך

גופני מוצאים את עצמם לעיתים קרובות יוצאים ללוות טיולים בשכבות השונות של בית הספר, הן בשל היותם אהודים בקרב התלמידים והן בעיקר בשל הטענה של המנהל שאין לו מורים אחרים בכושר גופני, שהוא יכול להטיל עליהם את המשימה. **המשמעות של ליווי בטיולים היא היעדרויות ממושכות מהבית ושותפות של משפחת המורה בנטל הטיולים.**

העוסק במצווה אינה פטור ממנה – שלא כעמיתים אחרים אשר עבורם הפעילות הגופנית מהווה מפלט ופורקן מתרבות הישיבה שבה הם חיים; המורה לחינוך גופני נדרש לאחר ההתמודדות עם תנאי העבודה הקשים שתוארו להתאמן בשעות הפנאי. רק מי שעוסק בהוראת החינוך הגופני מרגיש את הקושי, העייפות והשחיקה המצטברת בסוף כל יום עבודה. עד כמה קשה למצוא את הכוחות הנפשיים והפיזיים וללכת להתאמן בשביל עצמך!!

המורה מרגיש שנתן מעצמו כל כך הרבה עד כי לא נותרו לו כוחות לעצמו. בנוסף לכל האמור לעיל, נאלץ המורה לחינוך גופני להתמודד עם דעות קדומות ובורות כפי שהפגין המראיין שמייצג לדאבוני חלק באוכלוסייה. **מורים לחינוך גופני מוצאים את עצמם מתלבטים בשאלה, האם לאור כל האמור לעיל כדאי להמשיך בהוראה בבית ספר?! או אולי להתפתח בשוק הפרטי ובחינוך הלא פורמלי? השוק הפרטי והחינוך הלא פורמלי כוללים בתוכם בין השאר את התחומים הבאים: מאמנים אישים בחדרי כושר, מאמנים בקבוצות ספורט, מדריכים בחוגי ספורט למינהם בקנטרי או במקומות עבודה ועוד. תנאי העבודה והדרישות במקומות אלו קלים יחסית לעבודה בבית הספר והשכר יכול להגיע בהם עד פי 10 לעומת בית הספר! ואכן, מורים טובים פורשים מההוראה בחינוך הגופני לאחר מספר שנים או פורשים לאחר שנת השבתון שלהם, משנחשפו לכסף הגדול והקלות היחסית שבהשגתו ללא שחיקה מואצת הקיימת בחינוך הפורמלי.**

לסיכום, אם עוד יש מורים לחינוך גופני, שעושים עבודת קודש ומאמינים בשליחות הציונית חינוכית, אנא שימרו עליהם ועל כבודם מכל משמר!